

על קברו של אלימלך : שעה שנערכה האזכרה הכללית על קברם של ה-11 שנפלו בפעולה עצמה, כרעה אמו של אלימלך, הוא חיים אפלבוים, על קברו. אלימלך נקבר בי שורה אחרת מפני שנהרג בשעת פריצת כלא עכו. אמו של אלימלך השתרעה על האדמה הצחיחה, ליפפה ביד אחת את המצבה האפורה ובשניה הסתירה את עיניה שזלגו דמעות רבות. כשהרגישו החברים בבדידותה ערכו אזכרה מיוחדת נוספת ליד קברו של אלימלך, הצטרפו אליה באבלם המשותף על חללי הפעולה.

בלחי רגילה. הם היו כולם מומחים, שמעו את ההסברה. האדם שהכין את הפעולה היה ז'ק אלקלעי, איש לחיי שעבר חמש שנים בבתי-המלאכה. הוא החזיר למפעל את אחד ממומחי המחנכת, בעזרת תעודות מזויפות. הלה בוק את אפשרויות ההתקפה והנסיגה, את המיתקני העיקריים שכדאי היה לחבל בהם כדי לשקט את המפעל. עם רדת החשכה עלו ה-45 על מכונית משא מכונס ברונט. בידיהם היו תתי-מקלעים בריטיים ואקדחים. בהתקרבת לבתי-המלאכה הורידו ארבעה זוגות בדרך על אלה הוטל התפקיד לחסום את הכבישים המובילים לבתי-המלאכה במקומים מסומנים, כדי לעכב את בוא של הצבא הבריטי כשיקבל את אות האזעקה. המכונית שנשא את 37 הנוטרים המשיכה בדרך עברה על פני בתי-הזיקוק, התקרבה לשערי בתי-המלאכה. קרבת השער נמצאה סככת פח. שם עצרה המכונית. ז'לם לפני שעצרה, נגעה בפתח, השמיעה קול נקי מהדהד. פרט קטן זה ייתכן וקבע את גורל הפעולה כולה ואת גורל משתתפיה. הלוחמים תפסו עמדה בשקט. שניים מהם, במדי שוני רים בריטיים התקרבו לשער, כשתתי-מקלעים בידיהם תפקידם היה להניע את הנוטרים הערביים לפתוח את השער, מבלי שיהיה צורך לפתוח באש. אולם הערבי שמעו את נקישת הפתח, חשדו. הם לא פתחו את השער השניים נאלצו לפתוח באש כדי להוריד את ראשי השניים, ביס, לחבר מוקש לשער. הערבים ברחו, השער נפרץ. בשמוע האנגלים בסביבה את קול היריות, יצאו ממחנותיהם.

יריות מתוך קרון

בינתיים התפורו הלוחמים בכל השטח הנרחב של בתי-המלאכה. בדרך ניסחה עליהם אש מתוך אחד הקרונות. נוטרים ערבים ירו, הרגו שני לוחמים, ברחו. האחרים ניגשו לפעולת החבלה, שמו מטעני הומר נפץ בבוכנות הקטרים, פוצצו את הגשר, אשר עליו נכנסים הקטרים לתוך אולמי התיקון, טיפסו על המנוף המתנשא. כל הפעולה היתה צריכה להסתיים תוך 15 דקה. אולם המפקד, שנתן את אות הנסיגה וחיכה לאנשיו ליד החור, שפוצץ בינתיים בגדר, חיכה לשוא. בגלל רעש הפיצוצים לא הגיע אות הנסיגה לכמה חוליות. כשהת-אספו כולם עברו 45 דקה, 30 למעלה מן התכנית. היו אלה דקות גורליות.

כי בינתיים יצאו אלפי חיילים ושוטרים, חסמו את כל הכבישים, הטילו עוצר חמור. כשיצאו הלוחמים לדרך הנסיגה הרגישו בכך מייד. התכנית קבעה שעליהם לעבור את החולות ברגל, לעלות על המכונית במקום מסויים, לנוסע בה עד למבואות כפר חסידיים ולהמשיך ברגל בין ההרים עד אלונים. שם היה עליהם לשהות, לפי שעה, כאורחי ההגנה.

הטעות הפאטאלית

הקטע הראשון, הקשה ביותר, בוצע בהצלחה. האני שיהגיע למכונית, עלו עליה, כשהמפקד יושב ליד הנהג. הם עברו את כביש עכו, פנו לכביש עיר-גנים. בדרך נדרשו לעצור עלידי זקיף בריטי, אך ענו באש והמשיכו בנסיעה. היתה זאת טעות פאטאלית. לוא ירדו מן המכונית וניסו להסתגף בקבוצות קטנות ברגל אל מחוץ לאזור הסכנה, ייתכן והיו ניצולים.

וכך קרה אשר צריך היה לקרות: המכונית, שנסעה בלי אורות, התנגשה בטנק בריטי שחסם את הדרך. משני עברי הכביש שכבו חיילים בריטיים בתעלות, פתחו באש צולבת רוצחנית. במטח הראשון נהרגו תשעה איש, נפצעו כמה מהנוטרים.

כל אלה ששרדו בחיים, כולל הפצועים, הובאו לבית סוהר עכו. נערך להם המשפט הצבאי הרגיל, כשהנאש-מים יושבים ושרים ומסרבים להשתתף. הבחורים נידונו למות, הבנות למאסר עולם. אולם מאחר שהממשלה חששה מתוצאות הוצאתם להורג של 18 איש, המירה את עונשם במאסר עולם.

המאסר לא האריך ימים. אלימלך הספיק בקושי לנצל את זמנו הפנוי כדי לכתוב חוברת על מהלך הפעולה על גבי נייר טואלט, להגניבה החוצה בעזרת שוטר ערבי. כשיצאה המחנכת לפרוץ את חומות כלא עכו פרצו אלימלך ומרבית חבריו, משתתפי הפעולה, החוצה. בדרך נהרגו שניים. אלימלך היה אחד מהם. השני היה גם הוא מאנשי בתי-המלאכה — שמש, הוא שמשון וילנר.

תודת האומה

ייתכן וכל הזכרונות האלה עברו בלבם של הבחורים שעמדו ליד הקבר — נהג של תנובה, חבר אש, פקיד עירייה. אך ייתכן והזעקותיהם של ההורים הפנה את לבם לצד אחר: סבל ההורים.

לא כל ההורים ידעו שבניהם חברים בלחי. אחדים שמעו על כך בפעם הראשונה כשנודע להם שבנם נהרג או נאסר. הוריו של פתחיה, הוא חיים ריבנבך, אינם מאמינים גם כיום שבנם נהרג, לא הופיעו לאזכרה. רוב אנשי המחנכת באו מבין העם הפשוט, והם השאירו אחריהם הורים שהיו זקוקים לשכר בניהם. אין חוק במדינה הנותן תגמולים לחללי המחנכת שנפלו במלחמה נגד השלטון הבריטי. הממשלה נמנעה מלחוקק חוק כזה, מתוך חשש שמא תודה בצורה זו שהיתה תועלת לעם ישראל מפעולות אצ"ל ולחיי. לכן פגעה גם במשפחות חללי ההגנה.

קשה לחדור אל מאחורי השיקולים המפלגתיים האפי לים הקובעים את חוקיה של מדינת ישראל. הצד האנושי ברור למדי. היה הכול פוליטי גדול בין אנשי ההגנה, האצ"ל ולחיי. עד היום נמשך הויכוח על דרכיהן השונות. אולם לא ייתכן כל ויכוח על דבר אחד: גם אלה וגם אלה נפלו מתוך אמונה אידיאליסטית שהם משרתים את עם, לא מפלגה זו או אחרת, לא קואליציה נמשלתית בתחלוף. רובם נפלו בחקופה שתנועת המרי העברית נתנה גושפנקה רשמית גם לפעולות הפורשים. אימתן נתגמול למשפחותיהם — בסך הכל 100 משפחות של ההגנה, האצ"ל והלחי — והפלייתן לרעה לגבי משפחות החללים של מלחמת העצמאות, אינה אלא עוול הזועק לשמים המכוסים עננים מפלגתיים.

הכנות והפצוץ : חנה שטרן (מימין) ושרה ערמוני הן שתי הבנות, להן האיר המזל בפעולה. (למטה) נחום מזרחי, זומא עין שמאלית מי ילדות, איבד את רגלו הימנית בפעולה.

המונהיג והמתכנן : גרא"ו ומל"ג בפי פקודיהם לשעבר הם נתן פרידמן יליד, חבר מרכז לחיי ויעקב בנאי, קצין המבצעים שעיבד את התכנית.

על קברו של אליהו : אביו של אברהם יהודאי בה באחור, אחרי סיום האזכרה. חבריו חזרו אל הקבר, שם התפלל האב לבדו. בניגוד לשאר ההורים, שמררו בכי והש-תחו על הקברים, שמר יהודאי תימיני על שקט מוחלט באבלו על בנו שאיבד את עינו בפעולה קודמת נפל בבתי-המלאכה. בשומרו על הדומיה ששררה ליד מבר בנו, הוציא יהודאי האב את ספר התפילות, ערך לבנו אזכרה שלוהה.